

Een ambassadeur en zijn geloofsbrieven: hs. Hulthem

Voor het tijdsbeeld van de eeuw erna/Nu honderd jaar later, aan einde XIV, voor dwarsdoorsnede/tableau van literatuur van toen beste toe/beginnen bij 1 boek uit 1410: hs Hulthem.

Verhaal van ontdekking en bewaring, t/m cultureel ambassadeur van België.¹ In 1811 op Brusselse boekveiling gekocht door verlichte Gentse notabel, botanicus en boekenverzamelaar Charles van Huthem [*afb: diverse in Jansen-Sieben (ed.) , 34, 35, 48-49 ex-libris met Erasmus mooi?] voor vijf en een halve frank. Scherpe prijs was belangrijk, want ChvH mocht dan niet onbemiddeld zijn, hij had een lang verlanglijstje. Pas na zijn dood zou blijken hoe lang: na aftrek van de dierbare boeken voor zijn familie [nooit meer iets van die collectie teruggezien?] resteerden nog 32.000 titels, soms meerdelige, 76000 banden, bijeengebracht in 50 jaar, gemiddeld 3-4 per dag en blijkens de aantekeningen vrijwel allemaal gelezen.

Allemaal bijeengebracht door deze vrijgezel met 1 dienaar die hij had opgeleid als drijver en apporteur bij de boekenjacht. Op eind van zijn leven steeds meer teruggetrokken uit openbare leven en verhuisd uit Brussel, waar hij de aanzwellende Belgische afscheiding van Nederland niet kon aanzien, vast overtuigd als hij was van de zinloosheid daarvan. Daarom dubbel treurig dat hij in 1830 moest beleven dat zijn huis op de hofberg in Brussel werd bezet door groep patriotten die zich ook nog eens achter een muur van zijn boeken verschansten tegen het geweervuur van Hollandse soldaten uit het par. De bibliotheek kwam als ravage uit de korte strijd, sommige boeken met geweerkogels doorboord. Toen uit openbare leven teruggetrokken, alleen nog voor een leven met zijn boeken, vanuit Brussel definitief verhuisd naar zijn Gentse huis in veertien kamers puilden ze uit, manshoog opgestapeld, mocht nergens haardvuur aan hoe koud ook, want stel je eens voor de boeken... In de laatste jaren, als snerpande koude en toch van zichzelf bed niet kon verwarmen, legde Charles van Hulthem ipv stoof onder zijn voeten een foliant erop. Hij leefde ervoor, en ermee: belangrijkste geschriften zijn de vele notities in zijn eigen boeken. [vb?]

Na zijn dood op 16 december 1832 – een paar uur daarvoor had hij nog een boek gekocht – en na paar jaar onderhandelen met erfgenamen met Hulthems duizend andere oude hss in 1836 aangekocht voor een bedrag van 279.400 BF, zijnde

---

¹ Gebruikte recente lit: Foko art Standaard der letteren 9 april 1998; Ed Brinkman/Schenkel; Facs ed: Van Dijk, bij tentoonstelling 1999; Jansen-Sieben (ed.) 1999; colloquium Codices Miscellaneorum; Van Anrooij/van Buuren in Profijt. 184ev (deze nog beter verwerken); Hogenelst in Watiswijsheid: Brinkman Ned Itk 2000 Bloemlezing: Klein kapitaal (ook nog beter verwerken voor de couleur locale)

zo ongeveer de hele begroting voor letteren, wetenschappen en kunsten van dat jaar, als bibliotheca hulthemiana door Belgische staat en jaar daarop ondergebracht in nieuw gestichte KB Brussel, meteen een topcollectie/mooi begin en ook de goede plaats/passende locatie voor een hs dat vermoedelijk in agglomeratie Brussel anno 1400 is gemaakt en alwaar als erkend topstuk uit Hu's bibl veilig opgeborgen maar toch ook wat al te vanzelfsprekend, in hele matige conditie die door inzage niet beter werd, zo deplorabel zelfs/band zo broos dat KB begin jaren 90 besloot het boek voor onderzoek/nieuwe kijkers gesloten te verklaren. Pas in zicht nieuwe millennium gerestaureerd, een uiterst delicaat proces waarbij ontelbare scheuren/ingescheurde in de bladeren chirurgisch werden gehecht met vezelfragmenten van ragfijn Japans papier (voor de liefhebbers: Kozo en Tenguyo, 6 en 9 grams) [*IB: daarvan zijn blijkens Jansen-Sieben ed. 1999, 131 en 136 video- en fotobeelden – iets voor de site?], fraai facsimile en goed geediteerd. Bij restauratie zand tevoorschijn tussen de bladeren, vermoedelijk uit veertiende eeuw, gebruikt om inkt te laten drogen, nu keurig in zakjes opgeborgen (oud zand). Plus daarbij, in 1995, de punt van een pen van minstens vierhonderd jaar oud [Afb ed Brinkman 70 nr. 16, in kleur te bekomen? Volgens Brinkman ed. 62 n. 174 uit late XVI, van de censor, en bewaard in KB speciale cassette. In Jansen-Sieben ed. 1999, 131 en 136 n. 4 (en afb p. 138) spreken de restauratoren zelf van “verschillende kleine afgesneden pennenpunten”] En dan de kroon op dit opwerkingsproces: uitgeroepen/verkozen door de Vlaamse regering voor 1998-1999 uitgeroepen tot “Cultureel ambassadeur van Vlaanderen”. (Naast/samen met o.a. * en de Vlaamse/Brusselse opera alwaar de afscheiding van NL begon, en met veel middeleeuwse companen/gezellen: ***IB welke nog meer en nog steeds dat gebruik van ambassadeurs?). Wat behelzen de geloofsbriefen van ambassadeur Van Hulthem?

Opent met Brandaan, stokoud (niet vreemd dat tekst in Comburg vaak zo anders, Brandaan al eeuwen in de vaart) maar kennelijk nog levenskrachtig. In dezelfde categorie van oude getrouwen wat van Maerlant/Segher – voortleven vertrouwde genres. Iha rond 1400 nog van de klassiekers aantoonbaar gekopieerd? (***IB kijken naar late hss van toppers uit SOS, maar liever niet de Duitsgekleurde van M en r.roman) En R voortgezet. Maar ze lopen voelbaar op hun laatste benen, zijn bijna LG geworden – door inhoud en kennelijk ook door de vorm: grootschalige epiek is niet meer de toonaangevende schaal, het formaat. Geen R, wel drie fabels over hem en Ysengrijn. Zie in zelfde Hu nieuwe epiek, uit 1325, van Vergi (veel korter,

heel kasteeldrama in luttele * verzen) en heiligenlevens (idem) [klopt dit? Zitten die erin?]. En M vooral gebruikt als leverancier van Hectorportret.²

In Hu regeert/kraait koning het kleingoed. 509 rijmspreuken en 104 sproken, over minne, ethiek en mirakelen, plus satire, politiek en miscellanea. (Wat dat betreft excerpten uit M e.a. symbolisch: zie ed. p. 15-16 en zie ook Westphal in Jansen-Sieben/VanDijk eds 1999, 82 en va/vb in Profijt 185) Voorzover er rond 1300 al verzamelhss waren, behelsden deze steeds een handvol grote teksten en convergente inhoud (drieluik Nederrijns Mb? Oudenaarde?). Een eeuw later beeldbepalende verzamelhs meer folia, maar vooral veel meer en veel diversere teksten, hier welgeteld maar liefst 725. (Daarmee dit ene boek al veelvoud van alles wat voor SOS onder de zon was)

Kaleidoscoop aan genres [evt nog meer en pakkend concretiseren met titels en stoffen, te lichten uit inhoudsopgave Brinkman 78ev of overzicht Jungman]: lyriek, liederen (soms met notenbalken), psalmen, kroniek over gesch Brabant en gedichten over actuele gebeurtenissen in 1383, 1384 en een brussels mirakel op 29 september 1399;³ politiek geladen poezie (Brinkman/Molenbeek); brokjes epiek plus novelle, preek, spreuk, gebeden, fabels (drie over Reinaert de vos), literaire liefdesbrieven, berijmd exempel van Teophilusdie zijn ziel..., dialooggedichten, routebeschrijving naar van Parijs naar Santiago, techniek om toekomst te voorspellen (handleeskunde/lotboek/orakelboek met 28 tabellen met per stuk 28 mogelijke antwoorden op een vraag naar de toekomst (of iets in die geest) onder de titel *Aghanganra* [lees: -laura (vgl. Jo Reynaert in NedLtk 2000, 345) maar de kopiist begreep dit abacadabra niet? Plus 28^e? zie nader Jungman/Van Gijsen in Millennium 1995 (foko) en lezing in facs controleren], stellig met een uitroepeten als toverspreuk te reciteren), pikante boerden plus abele spelen, hele toneel erbij incl kluchten, alleen hier in Mnl opgetekend in deze veelheid en zo vroeg een europees unicum. (Of als men het liever van een buitenlander hoort: "simply astonishing".⁴) En teksten sui generis, zoals alfabetacrostichon nr. 31 Soort tekstuele Ark van Noach, en beeld vrij toepasselijk, want talrijke alleen hier gered, vele van nergens elders bekend; zonder dit ene hs zou dit boek er heel anders hebben uitgezien.

Overigens eerdere bezoekers/varengasten/passagiers/latere loodsen van de ark ook danig huisgehouden/hun sporen [nog lezen: Lodders art hierover in tntl

² Jongen 1996, genoemd in ed p. 14

³ va/vb in Profijt 186ev geven nog meer vbb van relatief moderne teksten in hsHu, veel eigentijdse poezie

⁴ Aldus de Canadese medieviste Sarah Westphal in Jansen-Sieben en Van Dijk eds 1999, 82.

1993, herdr in diss] : ooit minstens 278 bladen, nu nog maar 241 (31 katernen), flink in gekrast en gescheurd: twee hele katernen en een paar bladen, wsch door iemand die woedend was over kritiek op geestelijkheid in *Vanden papen* en schunnigheid⁵. (hij was het die in zijn opwinding een hele pennenpunt in de band achter liet/stukbrak, de pen als wapen) Twee teksten compleet weg (voor de Brandaan nog een, waarvan alleen lengte zich laat benaderen als ruim duizend regels verzen of proza – stellig wel het meest smartelijke verlies, want ereplaats niet voor niets, of wie weet zelfs geopend met bijsluiter/manifest/introductie voor hele boek, wie weet met namen erbij!) en negen expres zwaar verminkt. Tekst over waarzegkunst/lotboek/orakelboek, oorspronkelijk omvangrijk, grotendeels uitgescheurd (het genre stond onder kritiek van overtreding vh eerste gebod), en uitgeradeerd/wegkrassen scabreuze tekst over een begijn “die graag van anderen mocht spelen”, en stellig meer dan satirische *Vanden papen* eerst geschrappt, toen geprobeerd met chemicaliën/chemische reagentia weer aan het licht te brengen met als gevolg totale vernietiging. (In de facs dit vernielwerk/verval nauwgezet gekopieerd, met scheursels en vlekken en restreepjes en al)

(zonder ook maar 1 plaatje, gaat om teksten, zie ook hun volgnummers en verzenteling, maakt een hele pragmatische en materialistische indruk) Functie boek? Ofschoon nooit sluitend bewezen⁶, al met al toch verreweg dekkendste en elegantste m.i. de stalenboekhypothese, in elk geval nog nooit iets beters, veel te professioneel en ook wat te ongeordend voor louter particulier album. Papier misschien toch pleiten voor goedkoop mogelijk repertoireboek, eenvoudig maar wel doeltreffend stalenboek vaan de tekstbehanger, hoe lang en hoe mooi en hoe duur wilt u het hebben. *Vraag aan JPG: is het niet alleszins denkbaar dat dezelfde beroepshand cursief en boekschrift maakt, en dat dit verklaart waarom de Huhand nergens elders is aangetroffen: cursief reserveerde hij voor eigen boekerij (plus wellicht ambtelijke stukken, en die nog nooit goed met Hu vergeleken), en op bestelling schreef hij textualis? Alleen: zou het boek bij dergelijke functie niet meer gebruikssporen moeten dragen?] En ook met welke fleur/qua sfeer/stemming voor elk wat wils: zie typering vA&vBu gecit in ed Brinkman p. 10; zware kost en lekker lachen, en samensteller

---

⁵ Afb kraswerk ed Brinkman p. 68. Een andere, contemporaine en geestverwante censor (of wsch juist dezelfde? Zie Van Dijks tentoonstellingsbrochure, p.14 en ook Jansen-Sieben ed. 1999, 136) hield huis in/bracht tekstwijzigingen aan in Van Lacarise den katijf die een ander sach bruden sijn wijf, eerlijk te vertalen als Over de eikel/loser Lac, die een ander zijn vrouw zag naaien/neuken (ed Brinkman p. 71) Oorspronkelijk stond er ipv ander: pape; verderop in tekst pape steeds veranderd in losbol, en van cloester heeft de censor bordeel gemaakt

⁶ Bespreking van de discussie in Jansen-Sieben (ed.) 1999, 62 en 114 en ed. Brinkman.

collectie heeft duidelijk niet al te selectief vooraf willen zijn en zich bepaald niet overdreven bekreund om ordening en volgorde, lijkt te hebben geleund en bijeengegreaaid tal van kleinschalige leggers zoals zijn hand ze vond om te doen, ruim hart en veel opgenomen, terwijl bijv Comburg veel restrictiever lijkt (Hogewelst in Wiswijsheid, 260). ⁷Brinkman Molenbeek zinspeelt (zonder dit uiteindelijk geheel voor zijn rekening te willen nemen, want hij ziet wel degelijk accenten, m.n. locale cultus in en rond Molenbeek) op “kleurrijke, maar in wezen ook karakterloze verzameling”; zou passen bij u vraagt, wij draaien van een tekstuele winkel van Sinkel, een ateliertje of een eenpitter scrivijn. Gulle, laagdrempelige, beetje bandeloze Hulthem ook beeld niet alleen van tekstenaanbod, maar ook volle veertiende-eeuwse leven.

(En dan nog niet eens representatief voor proza, vbb in en om Hulthem en verder, ofschoon de vii psalmen door de bruin herleid op bijbelvert 1360, zie va/vb Profijt 187) . Maar bijvoorbeeld niets uit of aansluitend op teksten zoals Coninx summe, een van de mooiste Mnl teksten, auteur een ridder die conflicten was ontvlucht in klooster (en daar pen op papier zette) maar nadien toch weer naar buiten en gevallen in de slag van Azincourt (1415) - en gelukkig ook beschikbaar in een van de beste edities die de medioneerlandistiek heeft voortgebracht, wat niet hoeft te verbazen van een editeur als DC Tinbergen, vader van twee latere nobelprijswinnaars... In XIII is proza een zelden betreden domein voor geletterden, nu breekt het door in artes en devote literatuur, al houdt het Nederlandse vertelvers het lang vol, europees bezien, vermoedelijk dankzij Ms goede voorbeeld, en vandaar dat Hu anno 1400 nog makkelijk vol kon lopen met verzen. [vgl met Janota 2004])

---

⁷ Over karakter verzamelhssj congresbundel Sonnemans ed. 1996 en Mnl in context in Jansen-Sieben en Van Dijk (eds.) 1999, m.n. bijdrage Sarah Westphal., plus wijze waarschuwing door Gunbert p. 36 niet tezeer op de spits te drijven als waren deze boeken pyramides op 1 punt: eerder aangegroeid/volgelopen “zoals onze keukenkastjes”. (dit wellicht in hoofdekst). Zie ook Hanna in The whole book 1996, over “the oscillation between the planned and the random”.